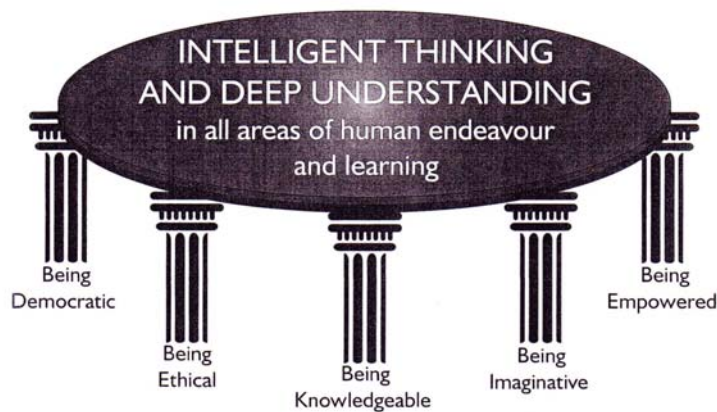

สรุปสาระสำคัญจากหนังสือ

Thinking for Understanding : A Practical Resource for Teaching and Learning and Curriculum Development โดย Melvin Freestone

หนังสือเล่มนี้วางอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่าสังคมในอนาคตวางอยู่บนเสาหลัก ๕ ด้าน ได้แก่

- **ความเป็นประชาธิปไตย** (มีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เป็นพลเมืองดีทำงานเพื่อสังคม ตัดสินใจด้วยเหตุและผล ลงมือปฏิบัติอย่างเหมาะสมและมีความรับผิดชอบต่อสังคม)
- **มีจริยธรรม** (มีหลักในการตัดสินใจ เข้าใจถึงความรู้สึกของผู้อื่นที่จะได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจของเรา)
- **มีความรอบรู้** (มิใช่เพียงรู้ แต่มีความเข้าใจที่ลึกซึ้งซึ่งจนสามารถปรับประยุกต์เพื่อใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ)
- **มีจินตนาการ** ดัง **Einstein** ได้เคยกล่าวว่า จินตนาการสำคัญกว่าความรู้ เพราะความรู้ยังมีขีดจำกัด แต่จินตนาการไม่มีเส้นแบ่งกั้นดินแดน โลกได้ผ่านยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงจากโลกแห่งความเป็นอยู่เพียงเพื่อยังชีพ สู่ยุคสมัยแห่งเกษตรกรรม ยุคสมัยแห่งอุตสาหกรรม ยุคสมัยแห่งข่าวสารข้อมูล ยุคสมัยแห่ง **molecular engineering** สู่ยุคสมัยของจิตใจและพลังงาน
- **ได้รับการเสริมพลัง** ที่จะเผชิญความเปลี่ยนแปลงและสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน พึงระลึกว่าอาชีพในอนาคตของนักเรียนอนุบาลที่เรียนกำลังเราอยู่นี้ ล้วนเป็นอาชีพที่ยังไม่ได้เกิดขึ้นทั้งสิ้น

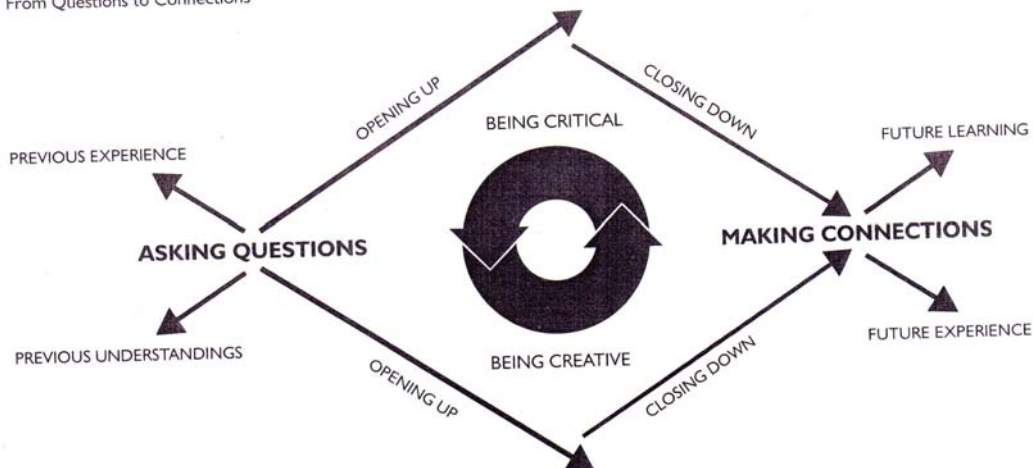
การคิดจึงเป็นหัวใจในการเรียนรู้ กระบวนการคิดประกอบด้วย

การเปิด เปิดใจ เปิดความคิดให้กว้างจากการศึกษา ค้นคว้าให้ลึกซึ้งกว้างไกลจากประสบการณ์เดิม

การปิด เพื่อสรุป ตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติ

กลไกที่สำคัญของกระบวนการคิด คือ ความคิดวิเคราะห์ซึ่งเน้นการศึกษาค้นหาให้เกิดความกระจ่างชัดและความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเน้นการใคร่ครวญสิ่งที่มีอยู่เดิมเพื่อพัฒนาสิ่งใหม่ๆ กระบวนการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์จึงเกื้อกูลและเสริมพลังซึ่งกันและกัน

Figure 3:
From Questions to Connections

การคิดวิเคราะห์ต้องทำในหลายระดับ ระดับแรก เริ่มจากวัตถุประสงค์ หรือคำถาม “ทำไมต้องทำ?” ระดับต่อมา เน้นประเด็นยุทธศาสตร์ หรือ “ทำอะไร” ตามด้วยกระบวนการ หรือคำถาม “ทำอย่างไร”

ระดับที่หนึ่ง วัตถุประสงค์ “ทำไมต้องทำ?”

กระบวนการคิดจะมีทิศทางมากขึ้นถ้าเราทราบวัตถุประสงค์ว่าคิดทำไม เพื่อคิดวิเคราะห์ หรือเพื่อสร้างสรรค์

การคิดวิเคราะห์ จะช่วยในการเปรียบเทียบ เชื่อมโยง สรุปรูป สัจเคราะห์ ประเมินคุณค่า และจะเป็นประโยชน์เมื่อเราวิเคราะห์ระบบที่ละเอียดอ่อน เหตุและผล แนวคิดที่ซับซ้อน ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ ความคิด และคน ลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ขั้นตอนในกิจกรรมต่างๆ

การคิดสร้างสรรค์ ขยายแนวคิดไปสู่พื้นที่ใหม่ๆ โดยเน้นการเปิดแนวคิดให้กว้าง ริเริ่มสิ่งใหม่ๆ นวัตกรรม และการเชื่อมโยงสัมพันธ์อื่นๆ ความคิดสร้างสรรค์จะเป็นประโยชน์ในสถานการณ์ที่ต้องคิดริเริ่มสิ่งใหม่ๆ หาทางปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เดิม ออกแบบปรับปรุงยุทธศาสตร์และกระบวนการ พลิกโฉมความคิด กระบวนการและแนวปฏิบัติเป็นรูปแบบใหม่ๆ เปลี่ยนภาพลักษณ์

พื้นฐานความตั้งใจในการคิด

พื้นฐานความเข้าใจในการคิดย่อมส่งผลต่อวิธีการคิด การคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์ จึงมีจุดเน้นที่ต่างกันดังที่กล่าวไปแล้ว

การคิดในเรื่องใดๆ จะมีแนวทางพิจารณาใน ๔ ด้านด้วยกัน กล่าวคือ

๑. การแยกพิจารณาแต่ละส่วน เป็นการพิจารณาซ้ำแต่ละรายละเอียดของแต่ละส่วน แต่จะเกิดความเข้าใจสูงสุดเมื่อสามารถประกอบส่วนเหล่านี้เข้าด้วยกัน มิฉะนั้นจะเกิดปัญหาที่เรา มักพูดกันเสมอๆ ว่า “เห็นต้นไม้ ไม่เห็นป่า”

๒. การพิจารณาให้เห็นภาพรวม เป็นการมองภาพใหญ่และความเชื่อมโยงสู่เรื่องอื่นๆ ต่างจากวิธีแรก ตามความหมายที่เราเปรียบเทียบว่า “เห็นป่า”

๓. การวิเคราะห์ความซับซ้อน ดูความลึกซึ้ง ความซับซ้อนและรูปแบบที่เกิดขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เราเข้าใจความสัมพันธ์ของเรื่องนี้กับเรื่องอื่นๆ ที่เราเคยพบมาแล้ว หรือจะพบต่อไป

๔. การถอดหัวใจหรือประเด็นหลักของเรื่องนั้นๆ ออกมาให้ได้

การวางขั้นตอนการเรียนรู้ หรือนั่งร้านในการเรียนรู้

หากครูเข้าใจประเด็นทั้ง ๔ ย่อมสามารถออกแบบการเรียนรู้ให้เป็นขั้นตอน เพื่อช่วยนักเรียน หรือที่เราใช้คำว่านั่งร้านการเรียนรู้ **Scaffolding Learning** โดยแต่ละกิจกรรมจะต่อยอดบนพื้นฐานความรู้ ความชำนาญเดิมของนักเรียนไปสู่ความต้องการในการเรียนรู้ใหม่ๆ ซึ่งจะทำให้ครูกับนักเรียน ประสบความสำเร็จและมีความสุขในการเรียนรู้ร่วมกัน

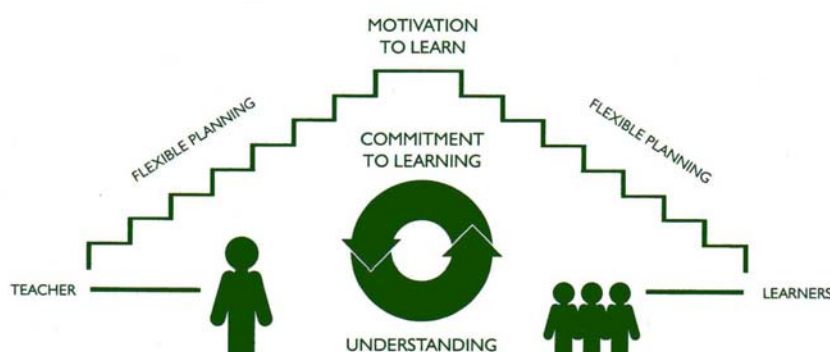

Figure 9:
Scaffolding Together: A Win-Win
for All

Tables 1, 2, and 3 illustrate how scaffolding learning can give focus and direction to a study. The contents of the tables are indicative and in no sense complete.

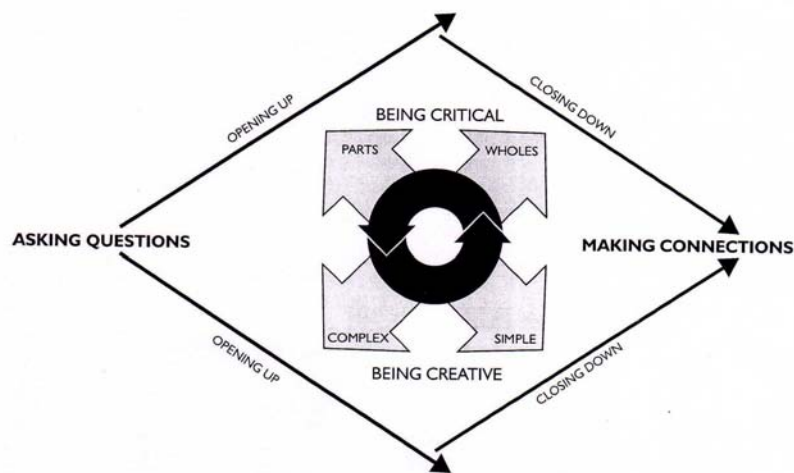
ยังมีตัวอย่างอีกมาก แต่เวลาสรุปสาระมีจำกัด จึงขอยุติสำหรับสัปดาห์นี้เพียงแค่นี้ก่อน

*****

สรุปสาระสำคัญจากหนังสือ

Thinking for Understanding : A Practical Resource for Teaching and Learning
and Curriculum Development โดย Melvin Freestone (ตอนที่ ๒)

ในฉบับที่แล้ว เราได้ กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการคิดว่าจะคิดเพื่อวิเคราะห์ หรือคิดเพื่อสร้างสรรค์ และปัจจัยในการคิด ๔ ด้าน วิเคราะห์ส่วนต่างๆ มองภาพรวม ศึกษาความลึกซึ้ง ชับซ้อน และถอดหัวใจของเรื่องที่วิเคราะห์ ในสัปดาห์นี้ เราจะยังอยู่ใน หัวข้อวัตถุประสงค์ในการคิด เพราะมีเนื้อหาสาระที่ผู้สอนจะนำไปช่วยในการออกแบบ การเรียนรู้ได้มากมาย

หนังสือได้เสนอแนะว่า ในการศึกษาเรื่องต่างๆ ประเด็นที่ควรศึกษาได้แก่

Form	คุณสมบัติของสิ่งที่ศึกษา
Function	บทบาทหน้าที่ของสิ่งที่ศึกษา
Causation	สาเหตุ ที่มา
Change	การเปลี่ยนแปลงในเรื่องนั้นๆ
Connection	ความเชื่อมโยงสู่เรื่องอื่น ๆ
Responsibility	หน้าที่ความรับผิดชอบของเราในเรื่องนั้นๆ

(สอง สามปีมาแล้ว ดิฉันได้เคยนำเสนอข้อคำถามกลุ่มนี้ในพจนานุกรมวันอังคารว่า เป็นชุดคำถามที่ผู้เรียนตามหลักสูตร **International Baccalaureate** จะใช้ ในการศึกษา เรื่องต่างๆ) ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างคำถามที่จะใช้ในการวิเคราะห์เรื่องต่างๆ อาจไม่จำเป็นต้องใช้ทั้งชุดคำถามแต่เลือกเฉพาะคำถามที่จำเป็น เช่น

ประเด็น	การมีชีวิตอยู่ในครอบครัวของฉันเป็นอย่างไร
แนวทางในการศึกษา	ลักษณะของการใช้ชีวิตในครอบครัว (form) สาเหตุที่เป็นเช่นนั้น (causation)

ประเภทคำถามที่จะกระตุ้นการเรียนรู้

ถามเพื่อวิเคราะห์ส่วนต่างๆ เช่น ใครอยู่ในครอบครัว
ของฉันบ้าง อายุเท่าไร แต่ละคนเป็นอย่างไร

ถามเพื่อให้เห็นภาพรวม เช่น มีคนอยู่รวมกันกี่รุ่น
ความสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นอย่างไร ตัวฉันมีความสัมพันธ์
อย่างไรกับคนอื่น

ถามเพื่อให้เข้าใจความซับซ้อนลึกซึ้ง เช่น ใครคือผู้อาวุโส
มีอิทธิพลอย่างไรต่อผู้อื่น มีความขัดแย้งอะไรบ้าง มีกลไก
ในการระงับความขัดแย้งอย่างไร

ถามเพื่อถอดหัวใจของเรื่องนั้นๆ เช่น เป็นครอบครัวที่
ใกล้ชิดกัน ห่างเหิน หรือกึ่งกลางระหว่างสองลักษณะ

หากเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับภาพในอนาคต คำถามอาจจะเน้นเรื่องการเปลี่ยนแปลง
หากเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับบริบทที่กว้างไปกว่าครอบครัว คำถามอาจเน้นเรื่อง
ความเชื่อมโยงมากขึ้น

จากนั้นหนังสือได้นำเสนอให้เห็นว่า ความฉลาด หรือ พหุปัญญาด้านต่างๆ จะส่งผล
ต่อการออกแบบการเรียนรู้เพื่อการคิด เช่น

❖ ผู้เรียนที่เก่งภาษา จะชอบอ่าน ชอบเขียน ชอบเล่านิทาน จะเก่งในการ
จำชื่อ สถานที่ ข้อมูลทั้งหลายทั้งปวง และจะเรียนได้ดีเมื่อได้พูด ได้ฟัง ได้เห็นตัวอักษร
หากจะส่งเสริมให้คิดเชิงวิเคราะห์ จะต้องส่งเสริมกิจกรรมประเภท วิจารณ์หนังสือ
อ่านเพื่อแสวงหาความหมาย ลำดับเหตุการณ์ หากจะส่งเสริมให้สร้างสรรค์ จะต้องให้
ผลิตสื่อเพื่อนำเสนอ ทำเครื่องมือสัมภาษณ์ เป็นต้น

❖ ผู้เรียนที่มีตรรกและเก่งคณิตศาสตร์ จะชอบทำงานกับตัวเลข
ชอบทดลอง ชอบแสวงหาคำตอบ จะเก่ง ในการหาเหตุผล แก้ปัญหา จัดหมวดหมู่ และ
จะเรียนรู้ได้ดีในสถานการณ์ที่ต้องจัดระบบ คิดเป็นนามธรรม วิเคราะห์ข้อมูล หากจะส่งเสริม
ให้คิดเชิงวิเคราะห์ จะต้องส่งเสริมให้วิเคราะห์ตัวเลข วิเคราะห์แนวโน้ม เปรียบเทียบ
คุณสมบัติของสิ่งต่างๆ และส่งเสริมให้สร้างสรรค์โดยการหาทางแก้ปัญหาจากข้อมูล
ที่ประมวลมาจากอดีต พัฒนาสูตรเพื่อขยายผลไปสู่สถานการณ์อื่นๆ

❖ **ผู้เรียนที่เก่งทางศิลปะ** จะชอบดูภาพ ภาพยนตร์ ทำงานกับเครื่องจักร จะเก่งในการอ่านแผนที่ ถอดรหัสภาพที่ซับซ้อน จะเรียนรู้ได้ดีหากใช้ภาพ หากจะส่งเสริมให้คิดวิเคราะห์ต้องให้วิจารณ์ภาพ ถอดรหัสจากภาพ ทำรูปต่อ ประมวลระยะ ทิศทาง และส่งเสริมให้สร้างสรรค์จากการต่อภาพ วาดแผนภูมิเพื่อนำเสนอความคิด จินตนาการสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตและอาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

❖ **ผู้ที่เก่งทางดนตรี** จะชอบร้องเพลง ฟังเพลง เล่นดนตรี จะเก่งในการจดจำทำนอง จังหวะ จำแนกเสียง และเรียนรู้ได้ดีโดยผ่านดนตรี จังหวะ ทำนอง จะส่งเสริมให้คิดวิเคราะห์โดยฟังดนตรี วิเคราะห์เสียงว่าเพี้ยนไหม วิเคราะห์ว่าดนตรีประเภทใดจะสื่อสารความรู้สึกอย่างไร หากจะส่งเสริมให้คิดสร้างสรรค์ ควรให้แต่งเพลง ออกแบบทำเต็น เป็นต้น

❖ **ผู้เรียนที่เก่งทางการเคลื่อนไหว** จะชอบสัมผัส ใช้ภาษากาย เคลื่อนไหว ไม่อยู่นิ่ง จะเก่งในเรื่องกีฬา เต็มร่างกาย ประดิษฐ์ จะเรียนรู้โดยผ่านการสัมผัส การเคลื่อนไหว จะส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ได้โดยการพัฒนาทักษะที่เกี่ยวกับการกีฬา วิเคราะห์เทคนิค การเล่นเกม วิเคราะห์การยึดกล้ามเนื้อ ส่วนการส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์ อาจสนับสนุนให้พัฒนาการศึกษาเพื่อเกมส์ใหม่ พัฒนาการเล่นเกมเป็นทีม

❖ **ผู้เรียนที่เก่งทางด้านมนุษยสัมพันธ์** จะชอบมีเพื่อน พบปะและทำงานกับคนอื่น จะเก่งการจัดการ การสื่อสาร การเป็นผู้นำ และมีความเข้าใจผู้อื่น และจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อมีโอกาสทำงานร่วมกับคนอื่น แบ่งปันกับผู้อื่น จะส่งเสริมการคิดวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์กระบวนการประชาธิปไตย เปรียบเทียบบทบาทในการทำงานเป็นทีม เพื่อแบ่งปันช่วยเหลือกัน และส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์โดยให้รับผิดชอบที่จะสร้างบรรยากาศที่คนที่เกี่ยวข้องจะรู้สึกมีคุณค่า หรือ หาวิธีการผูกมิตร เป็นต้น

❖ **ผู้ที่เก่งทางด้านวิเคราะห์ตนเอง** จะชอบทำงานตามลำพัง ตามความสนใจ จะเก่งด้านสัญชาตญาณ วิเคราะห์ความต้องการของตนเอง ระวังความขัดแย้ง จะเรียนรู้ได้ดีเมื่อทำงานตามลำพัง ใช้โปรแกรมเรียนรู้สำเร็จรูป จะส่งเสริมให้คิดวิเคราะห์ได้โดยส่งเสริมให้วิเคราะห์ความต้องการของตนเอง หาข้อสรุปจากความขัดแย้ง ออกแบบแผนการเรียนรู้ของตนเอง และส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์โดยให้นำเสนอเอกลักษณ์ของตนเอง วางแผนหรือทำโครงการที่จะทำตามความใฝ่ฝันของตนเอง

❖ **ผู้ที่เก่งทางด้านธรรมชาติ** จะชอบสังเกต ชอบจัดหมวดหมู่สิ่งที่เห็น การจำชื่อสิ่งต่าง ๆ จัดหมวดหมู่ เห็นความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งต่าง ๆ และจะเรียนได้ดีหากได้ศึกษา ค้นคว้า สังเกต วิเคราะห์ ทดลอง จะส่งเสริมให้คิดวิเคราะห์ได้โดยผ่านการสังเกต เปรียบเทียบความต่าง ความเหมือน วางลำดับของสิ่งของ หรือเหตุการณ์ และส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์โดยผ่านการออกแบบงานทดลอง การเขียนแผนภูมิ

เด็กแต่ละคนอาจเก่งได้หลายด้าน และควรจะมีความรู้ความสามารถในทุกด้าน แต่ข้อเสนอข้างต้น คงจะกระตุ้นให้เราให้ความสนใจในความแตกต่างในความสามารถ ความถนัดหรือพหุปัญญา มากขึ้น

หนังสือเล่มนี้ได้เสนอแนะแนวทางตั้งคำถามที่กระตุ้นความคิด Generative question ซึ่งจะเป็นคำถามที่ตรงประเด็น แต่ปลายเปิด มีคำตอบได้หลายคำตอบ โดยได้เสนอว่า คำถามดังกล่าวอาจมีจุดเน้นที่ต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น

ในการศึกษาผลกระทบของหมู่บ้านจัดสรรต่อสภาพแวดล้อม อาจถาม

คำถามที่เน้นความคิด เช่น หมู่บ้านจัดสรรที่เสนอจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศอย่างไร

คำถามที่เน้นความรู้สึก เช่น หากต้องสูญเสียแหล่งเพาะพันธุ์นก เด็ก ๆ จะรู้สึกอย่างไร

คำถามที่เน้นอารมณ์ เช่น ฝ่ายที่ค้านและสนับสนุนพยายามจะเข้าถึงอารมณ์ของประชาชนอย่างไร

คำถามที่เน้นความเห็นอกเห็นใจ เช่น เราจะเข้าใจ เห็นใจ และช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างไร

คำถามที่เน้นจริยธรรม เช่น ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งกลุ่มที่สนับสนุนและคัดค้าน ควรมีสิทธิในการต่อต้านแค่ไหนอย่างไร

หนังสือได้เชื่อมโยงประเด็นคำถามสู่ศาสตร์ต่าง ๆ โดยใช้ให้เห็นว่า องค์ความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ สามารถช่วยในการเรียนรู้ การคิดและมีกระบวนการเรียนรู้ที่มีจุดเน้นต่างกันอย่างไร

ประวัติศาสตร์ ช่วยให้นำบทเรียนจากอดีตมาสร้างความเข้าใจปัจจุบันและมองไปสู่อนาคต

สังคมและวัฒนธรรม ช่วยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน และระบบทางสังคม

วิทยาศาสตร์ ช่วยให้เห็นธรรมชาติโดยหาหลักฐาน ทดสอบสมมติฐานและทฤษฎีต่าง ๆ

เทคโนโลยี ช่วยนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของมนุษย์

ศิลปะ ช่วยนำเสนอและถ่ายทอด มุมมอง ความรู้สึกนึกคิด และประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นรายบุคคลและกลุ่ม

ภาษา ช่วยสื่อสารให้เกิดความเข้าใจและการแลกเปลี่ยน

คณิตศาสตร์ ช่วยศึกษาความสัมพันธ์ที่เที่ยงตรงระหว่างสิ่งของและระบบต่าง ๆ

ปรัชญา ช่วยศึกษาความเชื่อและระบบคุณค่าที่นำทางสังคมและผู้คนในสังคมนั้น ๆ

การศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะมีมิติที่ต่างกันขึ้นอยู่กับศาสตร์ที่เรานำมาเป็นหลักในการศึกษาเรื่องนั้นๆ ยกตัวอย่างเช่น

การศึกษาสายน้ำที่ไหลผ่านเมือง ในแง่**ประวัติศาสตร์** อาจเน้นการเปลี่ยนแปลงในรอบสองร้อยปีที่ผ่านมา หากเป็นการศึกษาในแง่**วิทยาศาสตร์** อาจเน้นผลของการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่มีต่อสายน้ำนั้นๆ ในแง่**สังคมวัฒนธรรม** อาจดูในแง่ความสัมพันธ์ของสังคมริมฝั่งน้ำ เป็นต้น

วิธีการที่ใช้ในแต่ละศาสตร์จะต่างกัน ตลอดจนความรู้ความเข้าใจที่จะเกิดขึ้น

จากบทเรียนในอดีต และวิธีการทางประวัติศาสตร์จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความเปลี่ยนแปลงเห็นรูปแบบ แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง และความเชื่อมโยงจากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต จะศึกษาว่าวิถีชีวิตของประชาชนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และบทเรียนที่ได้จากประวัติศาสตร์จะนำไปพยากรณ์เหตุการณ์ในอนาคตได้หรือไม่ วิธีการที่ใช้จะประกอบด้วย การลำดับเหตุการณ์ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์นั้นๆ ศึกษาปัจจัยที่ส่งผล และพยากรณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคต การไปเยี่ยมพิพิธภัณฑ์และอนุสรณ์สถาน (ตามคำแนะนำของท่านนายกรัฐมนตรี สมัคร สุนทรเวช) ย่อมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการศึกษาดังกล่าว

วิธีการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์อาจศึกษาผลกระทบของพัฒนาการทางวิทยาการต่อชีวิตมนุษย์ ประเด็นทางนิเวศวิทยาใดที่กำลังได้รับการแก้ไข ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์เพียงพอหรือไม่ เป็นต้น วิธีการย่อมครอบคลุมการเก็บข้อมูล การวิจัย การทดลอง การพัฒนานวัตกรรม รวมไปถึงการไปทัศนศึกษาที่ศูนย์วิจัยต่างๆ

ส่วนกระบวนการศึกษาทางสังคมวัฒนธรรม อาจศึกษาสัมภาษณ์ผู้คนเกี่ยวกับชีวิตและบริการในเมือง เปรียบเทียบมุมมองของคนในกลุ่มอายุต่างๆ

แม้ว่าแต่ละศาสตร์จะมีกระบวนการเรียนรู้ที่ต่างกัน แต่ในการศึกษาเรื่องอะไรสักเรื่องย่อมต้องผสมผสานศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกัน ต้องพิจารณาให้ถ่องแท้ว่า จะใช้ศาสตร์ใดเป็นหลัก และศาสตร์ใดเสริม องค์ความรู้ที่สั่งสมในแต่ละศาสตร์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ จะช่วยย่นย่อเวลาที่เราจะลองผิดลองถูก จะช่วยให้เราเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและเป็นพื้นฐานในการพัฒนาสิ่งใหม่ๆ

โดยสรุป วัตถุประสงค์ในการคิดจะช่วยกำหนดทิศทาง ครูและนักเรียนจึงต้องมีความชัดเจนในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. เมื่อใดและในสถานการณ์ใดจะใช้วิธีการคิดวิเคราะห์และ/หรือวิธีคิด เพื่อสร้างสรรค์
๒. ศึกษาทั้ง ๔ ส่วน ของการคิด แยกส่วน ภาพรวม ความซับซ้อน และประเด็นหลักหรือหัวใจของเรื่องนั้นๆ

๓. สามารถเลือกใช้ศาสตร์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

๔. เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกระบวนการคิดทางสติปัญญาและอารมณ์

๕. ผสมผสานกระบวนการคิดของศาสตร์ต่างๆ

ความชัดเจนในวัตถุประสงค์เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดของกระบวนการคิด
ที่มีประสิทธิภาพ

สรุปสาระสำคัญจากหนังสือ

Thinking for Understanding : A Practical Resource for Teaching and Learning
and Curriculum Development โดย Melvin Freestone (ตอนที่ ๓)

ในครั้งที่แล้ว เราได้พูดถึงวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้เรื่องการคิด ในครั้งนี้จะได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการคิด ซึ่งมีหลากหลาย ผู้เรียนจึงจำเป็นต้องรู้จักและเลือกให้เหมาะสม

การคิดวิธีต่าง ๆ

กลยุทธ์ในการคิดแบบหมวก ๖ ใบของ Edward De Bono ที่เป็นที่รู้จักกันดีช่วยให้เราเข้าใจวิธีคิดในแง่มุมต่าง ๆ ที่ผู้เรียนควรจะได้พิจารณาก่อนตัดสินใจ จึงขอสรุปเพื่อทบทวนความทรงจำอีกครั้ง

หมวกสีขาว เน้นข้อเท็จจริง ผู้เรียนจะวิเคราะห์ส่วนต่างๆ ถามปัญหาที่เจาะลึก ทดสอบข้อมูลให้ถูกต้อง

หมวกสีแดง เน้นอารมณ์ความรู้สึก สัญลักษณ์ ตรวจสอบอารมณ์ความรู้สึก ความใกล้ชิดเป็นกันเอง มากกว่าความคิดเชิงตรรก

หมวกสีดำ เน้นการตัดสินใจ เน้นการมองในแง่ลบ สิ่งนี้อาจเป็นปัญหา เป็นอุปสรรค ตรวจสอบสิ่งที่อาจผิดพลาด บกพร่อง

หมวกสีเหลือง เน้นการมองในแง่บวก การเห็นคุณค่าในสิ่งต่างๆ วิเคราะห์โอกาส ผลที่จะได้รับ การจัดทำข้อเสนอ

หมวกสีเขียว เน้นความคิดสร้างสรรค์ เน้นการศึกษาทางเลือก การทำงานเชิงรุก

หมวกสีฟ้า เน้นการคิดเชิงใคร่ครวญ คิดอย่างรอบคอบ เป็นองค์รวม จากแง่มุมต่างๆ วิเคราะห์ปัญหาให้กระจ่างชัด จัดลำดับกิจกรรม สรุปภาพรวม

เทคนิค วิธีการ

ในการคิดแต่ละวิธีการผู้เรียนจะสามารถใช้เทคนิคที่หลากหลาย ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการตั้งคำถามเป็นกลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน ดิฉันได้สรุปมาก่อนข้างละเอียด เพื่อให้เห็นว่าคำถามที่ครูควรกระตุ้นให้นักเรียนได้คิดและหาคำตอบมีมากมาย หากถามให้ตรงประเด็น ให้มีความลึกซึ้งและเข้าใจว่าจะนำคำตอบไปใช้ประโยชน์อย่างไร จะเป็นการฝึกหัดให้ตั้งคำถามได้เอง และมีกระบวนการคิดที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ลองทบทวนดูว่าเวลาให้นักเรียนทำโครงการ หรือทำกิจกรรมใดๆ นักเรียนได้คิดในประเด็นเหล่านี้ หรือไม่

เทคนิคในการถามคำถามเพื่อค้นหาข้อมูลและแนวคิด โดยถามคำถามเพื่อ

๑ ตรวจสอบว่าแนวคิดและแนวปฏิบัตินั้นเหมาะสมกับสถานการณ์หรือไม่ เช่น เงื่อนไขที่จำเป็นคืออะไร แนวคิดและแนวปฏิบัติสอดคล้องกับเงื่อนไขหรือไม่ ต้องปรับปรุงในส่วนใด มีข้อเสนอแนะที่จะปรับปรุงอย่างไร

๒ วิเคราะห์ส่วนประกอบต่างๆ เช่น อะไรคือส่วนประกอบหลัก มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร ผลกระทบที่เกิดจากความสัมพันธ์ดังกล่าวคืออะไร ส่วนใดที่ไม่สำคัญ การศึกษาของเราเน้นส่วนใดโดยเฉพาะหรือไม่

๓ เปรียบเทียบ โดยไม่ลืมว่าทุกเหรียญมีสองด้านเสมอ เช่น ได้มองปัญหาจากทุกแง่มุมหรือยัง มีข้อสนับสนุน หรือโต้แย้งอะไรบ้าง มีข้อตกลงอะไรร่วมกันได้บ้าง ความเห็นส่วนตัวของคุณเป็นอย่างไร

๔ อะไรคือปัจจัยหลักที่ผลักดันความคิดในเรื่องนี้ ในทุกเรื่องต้องมีพลังหลักเสมอ เราค้นพบได้โดยการถามคำถามว่าอะไรคือแนวความคิดหลัก ใครคือบุคลากรหลัก ใครรับผิดชอบความคิดหลัก ใครจะช่วยให้งานชิ้นนี้สำเร็จได้

๕ คาดการณ์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น อะไรคือปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ ต้องเตรียมแก้ไขอย่างไร อะไรที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ อะไรที่คุณอยากเปลี่ยนแปลงแก้ไข หากเปลี่ยนแล้วจะช่วยกำจัดจุดอ่อนได้อย่างไร

เทคนิคในการถามคำถามเพื่อตัดสินใจ

๑ การตัดสินใจ ซึ่งมีความยากง่ายต่างกัน ต้องวิเคราะห์ให้ได้ว่า อะไรคือประเด็นที่ต้องมีการตัดสินใจ คุณจะตัดสินใจอย่างไร ทำไมจึงตัดสินใจเช่นนั้น คนอื่นเห็นด้วยกับคุณไหม คุณจะแก้ปัญหาคความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนอย่างไร

๒ ตรวจสอบว่าสิ่งที่จะทำเหมาะสมในแง่สังคม วัฒนธรรมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยวิเคราะห์ว่า อะไรคือความต้องการและอะไรคือประเด็นเชิงจริยธรรม คุณคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ทั้งหมดหรือไม่ จะเตรียมการรองรับเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันได้อย่างไร ความคิดของคุณจะส่งผลต่อประชาคมโดยรวมอย่างไร

๓ พิจารณาให้รอบคอบทุกแง่มุม การตัดสินใจที่ดีต้องคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างรอบคอบ โดยถามว่ามีอะไรเกี่ยวข้องบ้าง ประเด็นใดเกี่ยวข้องโดยตรง ประเด็นใดไม่ค่อยเกี่ยวข้อง คุณได้คิดอย่างรอบคอบทุกแง่มุมหรือยัง คนอื่นมีแนวคิดคล้ายกันหรือไม่

๔ หยุดคิดเพื่อทบทวนก่อนรุกไปข้างหน้า ถามตนเองว่าประสบความสำเร็จในเรื่องใดบ้าง มีอะไรที่ตกลงไปไหม จะต้องทำอะไรต่อไป พร้อมทั้งจะก้าวไปข้างหน้าหรือยัง

๕ กลับกรองเป้าหมายให้รอบคอบ ตรวจสอบว่าเป้าหมายในการทำงานที่แท้จริงคืออะไร ความเห็นของคุณตรงกับคนอื่นหรือไม่ มีทางเลือกอื่นใดไหม เป้าหมายของคุณมีความเป็นไปได้เพียงไร

๖ จัดลำดับความสำคัญ ทุกงานไม่ได้สำคัญเท่ากัน ลองตรวจสอบว่า อะไรคือความคิดที่สำคัญในเรื่องนั้น ๆ ใครเป็นคนคิดว่าสิ่งเหล่านี้สำคัญ จัดลำดับความสำคัญได้ไหม อะไรคือเหตุผลและหลักเกณฑ์ในการจัดลำดับ

เทคนิคในการถามคำถามเพื่อเตรียมการลงมือปฏิบัติและดำเนินการ

๑ **ความเข้าใจในอารมณ์ความรู้สึก** อารมณ์ความรู้สึกมีความสำคัญต่อกระบวนการคิดและการปฏิบัติ ควรเข้าใจให้ได้ว่าเรื่องที่จะทำนี้ผู้ที่เกี่ยวข้องรู้สึกอย่างไร บรรยากาศทั่ว ๆ ไปในเรื่องนี้เป็นอย่างไร ความรู้สึกของตนเองเป็นอย่างไร มีความพยายามที่จะเล่นเกมส์เพื่อขัดขวางไหม จะมีวิธีการจัดการกับอารมณ์ของผู้เกี่ยวข้องได้อย่างไร

๒ **ลองทำดู** การทดลองทำดูจะช่วยให้เข้าใจปัญหาอุปสรรคที่จะเกิดในการปฏิบัติจริงได้มากขึ้น ตั้งคำถามให้เกิดความชัดเจนว่า อะไรคือสิ่งที่จะทดลองทำ เป็นแนวคิดที่ดีที่สุด ในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติหรือไม่ ส่วนใดที่ต้องทดลอง ทดลองแล้วพอราบหรือไม่ว่าได้ผลไหม ต้องปรับปรุงให้ดีขึ้นอย่างไร ปรับปรุงแล้วดีขึ้นไหม

๓ **หยุดคิดสักนิตก่อนก้าวต่อไป** เมื่อคุณพอมองเห็นแนวทางว่าจะทำอะไรต่อไป อย่าเพิ่งผลีผลาม บางครั้งต้องหยุดทบทวนสักระยะเพื่อตั้งสติที่จะก้าวต่อไป ด้วยคำถามว่า เรื่องใหญ่หรือประเด็นหลักในเรื่องนี้คืออะไร ช่องว่างระหว่างเรื่องใหญ่ที่ตั้งใจจะทำ และเรื่องที่กำลังทำอยู่นี้คืออะไร จากจุดที่ทำอยู่มีขั้นตอนที่จะก้าวไปให้ถึงประเด็นหลักที่ต้องการได้ไหม แผนที่วางไว้มีความแน่นอนเพียงใด มีความเสี่ยงมากน้อยเพียงใด

๔ **จัดระบบเพื่อดำเนินงาน** เพื่อป้องกันความสับสนในการปฏิบัติจริง โดยเริ่มจากการจัดกลุ่มงานที่ควรอยู่ด้วยกัน งานที่ต้องแยกทำต่างหาก พิจารณามีทางเลือกอื่นใดในการจัดกลุ่มหรือไม่ จะมีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง จะวางระบบต่อเนื้องที่จะบริหารจัดการได้อย่างไร

๕ **ตั้งเป้าหมายให้ชัดเจน** เพื่อให้การดำเนินงานมีความชัดเจน ไม่ผิดทิศทาง โดยตั้งคำถามว่า มีความจำเป็นที่จะต้องทำอะไรบ้าง จะแปลความจำเป็นเหล่านี้ให้เป็นแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมอย่างไร จัดลำดับความสำคัญของสิ่งที่จะต้องทำได้อย่างไร ในการดำเนินงานแต่ละเรื่องมีเป้าหมายที่แตกต่างที่พอจะจำแนกจากกันได้หรือไม่

๖ **หลอมรวมให้เกิดแนวทางใหม่** การหลอมรวมแนวคิดแนวทางต่าง ๆ เข้าด้วยกัน อาจทำให้เกิดแนวทางและทางเลือกใหม่ ๆ ลองถามว่า อะไรบ้างที่พอรวมกันได้ รวมแล้วจะเกิดอะไร สิ่งที่เกิดขึ้นจะต่างจากสิ่งที่คาดหวังมากน้อยเพียงไร สิ่งที่เกิดขึ้นมีประโยชน์ไหม ลองรวมในรูปแบบอื่น ๆ อีกได้ไหม

เทคนิคการถามเพื่อแสวงหาทางเลือกและพัฒนานวัตกรรม

๑ **ลองมองจากมุมมองอื่น ๆ** ไม่มีใครที่มีมุมมองเหมือนกัน ลองถามว่าคนอื่นคิดอย่างไรในเรื่องนี้ แนวคิดของเขาต่างจากของคุณอย่างไร ทำไมจึงมองต่างกัน มีแนวคิดหรือค่านิยมใดที่ทำให้มองต่างกัน มีอะไรที่เห็นตรงกันบ้าง

๒ **ลองคิดนอกกรอบ** การคิดนอกกรอบอาจจุดประกายให้เกิดความคิดใหม่ๆ ได้ ลองตั้งคำถามว่า ถ้าจะคิดให้แหวกแนวไปเลย จะมีข้อเสนออะไรใหม่ๆ ได้บ้าง อะไรทำให้คิดถึงเรื่องนี้ ลองมองแนวคิดนี้จากแง่มุมอื่น จะเป็นอย่างไร ความคิดแหวกแนวนี้ จะช่วยในการแก้ไขสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ได้ไหม

๓ **ท้าทายความคิด** แนวคิดใด ๆ ต้องมีการท้าทายเพื่อให้มั่นใจว่าจะทำได้จริง ลองถามว่า จะท้าทายโต้แย้งแนวคิดที่มีอยู่ได้อย่างไร ถ้าปรับสักริดจะทำให้ได้ผลมากขึ้นหรือไม่ ต้องทำด้วยวิธีนี้วิธีเดียวหรือมีทางเลือกอื่นที่ดีกว่าหรือไม่ ทำแล้วได้ผลตามความต้องการหรือไม่

๔ **ระวังอย่าเข้าทางตัน** แม้เราจะชัดเจนในเป้าหมาย แต่บางครั้งก็อาจหลงเข้าไปสู่ทางตันได้ ระวังตัวด้วยการตั้งคำถามว่า อะไรทำให้คุณรู้สึกอึดอัดไม่สบายใจ มีการวางสมมติฐานที่ผิดไปบ้างหรือไม่ ข้อมูลที่มีอยู่ผิดพลาด หรือแปลความเพี้ยนไปหรือไม่ ยึดมั่นในบางเรื่องมากเกินไปจนเข้าทางตันหรือไม่ มีอะไรที่ทำให้ผิดทิศผิดทางหรือไม่

๕ **แสวงหาทางเลือกใหม่ ๆ** เพราะมีทางเลือกที่หลากหลายในการทำงานไปสู่เป้าหมาย ลองถามว่า มีทางเลือกอื่น ๆ ที่น่าลองไหม ถ้าลองแล้วจะเกิดอะไรขึ้น ลองทำด้วยวิธีอื่นได้ไหม ทางเลือกใดที่น่าจะเป็นประโยชน์และได้ผล มองข้ามอะไรที่สำคัญ ๆ ไปบ้างหรือไม่

๖ **ทำให้ดีขึ้นไปกว่าเดิม** ทุกความคิด ทุกแนวทางสามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ อะไรคือเป้าหมายของการปรับปรุง มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างไร จะประเมินผลกระทบได้อย่างไร มีช่องทางปรับปรุงให้ดีขึ้นอย่างไร จะผลักดันให้เกิดขึ้นจริงได้อย่างไร

เทคนิคในการแสวงหาโอกาสและช่องทางใหม่ ๆ

๑ **อุดช่องว่างระหว่างสภาพที่เป็นอยู่ไปสู่สภาวะที่พึงประสงค์** การอุดช่องว่างที่ดีที่สุดคือการวางก้อนหินรายทางเป็นทางเดินไปสู่เป้าหมาย ลองตั้งคำถามว่า มีแนวคิดแนวทางใดที่น่าสนใจอื่นบ้าง จะพัฒนาแนวคิดแนวทางเหล่านี้ให้สามารถอุดช่องว่างระหว่างสภาพที่เป็นอยู่และเป้าหมายที่จะไปถึงได้หรือไม่ ถ้าทำแล้ว จะช่วยผลักดันให้เราสามารถก้าวไปข้างหน้าหรือไม่ มีทางอื่นที่จะไปสู่เป้าหมายได้ไหม ต้องมีขั้นตอนใดบ้างจากสภาพปัจจุบันไปสู่เป้าหมาย

๒ **แสวงหาโอกาส** ในทุกสถานการณ์จะมีช่องทางที่จะพัฒนาให้เป็นโอกาสได้เสมอ ลองถามว่า มีโอกาสและช่องทางอะไรอื่นบ้าง ทำแล้วจะนำไปสู่เป้าหมายใด อะไรคือโอกาสที่ดีที่สุด จะพัฒนาโอกาสเหล่านี้ให้ดียิ่งขึ้นได้อย่างไร จะได้ประโยชน์อย่างไร

๓ ระดมพลังสมองให้เกิดแรงบันดาลใจ บางครั้งแรงบันดาลใจที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน อาจช่วยแก้ปมปัญหาและทางตันได้ ลองถามว่า อะไรคือปมปัญหา เมื่อคิดถึงปัญหานี้แล้ว แวบแรกของแนวคิดที่จะแก้ปัญหาคืออะไร ลองขยายความคิดแวบแรกนี้ไปสู่ทางเลือกอื่น ๆ ได้ไหม บรรดาแนวคิดเหล่านี้ มีแนวคิดใดที่น่าจะช่วยแก้ปัญหาคิดบ้าง แนวคิดใดน่าจะพัฒนา ต่อเนื่อง แนวคิดใดที่น่าจะบังเกิดผลมากที่สุด

๔ มองจากทุกแง่มุม การมองจากทุกแง่มุม จะช่วยให้เกิดความคิดใหม่ๆ แง่มุมดี ๆ มีอะไรบ้าง แง่มุมเชิงลบมีอะไรบ้าง มีอะไรที่น่ามีความเป็นไปได้บ้าง จะแปลความคิดที่มี ความเป็นไปได้ไปสู่แนวทางที่เป็นรูปธรรมได้อย่างไร ตรวจสอบว่าได้มองจากทุกแง่มุมหรือยัง

๕ แสวงหาความเป็นไปได้อย่างไม่สิ้นสุด บางครั้งต้องชะลอการตัดสินใจเพื่อให้ สามารถแสวงหาทางเลือกใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ลองถามว่า มีการตัดสินใจใดที่น่าจะชะลอ ไว้ก่อน จะนำแนวคิดใหม่ๆ มาเสริมให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร แนวคิดใดน่าจะนำไปสู่ การปฏิบัติ คุณพอเลือกแนวคิดเหล่านี้ไปใช้จริงได้หรือไม่

๖ ลองคาดการณ์ทางออก หากแนวคิดและข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ บ่อยครั้งต้องใช้ วิธีการคาดการณ์ ลองคาดการณ์ดูว่า จะเกิดอะไรขึ้น หรือคุณจะเลือกทำอะไร จะได้ผลหรือไม่ คุณควรเลือกแก้ปัญหาคิดที่ประเด็นอื่นหรือไม่

เทคนิคในการเผชิญปัญหาอุปสรรค

๑ ทำงานให้ได้ผล เราสามารถปรับปรุงการทำงานให้ได้ผลยิ่งขึ้นเสมอ ลองประเมินว่า ความคิดและแนวปฏิบัติที่ทำอยู่ได้ผลหรือไม่เพียงใด จะต้องปรับปรุงแก้ไขในส่วนไหน ผลที่ได้รับเป็นที่พึงพอใจหรือไม่ ควรจะแก้ปัญหาคิดด้วยวิธีการที่ต่างไปโดยสิ้นเชิงหรือไม่

๒ ขุดรากถอนโคนอุปสรรคให้หมดไป อาจมีบางสิ่งบางอย่างที่ขวางกั้นทำให้เรา ชะงักงันไม่สามารถคิดแก้ปัญหาคิดให้ทะลุปรุโปร่ง ลองถามว่า คุณพอระบุสิ่งที่เป็นอุปสรรค ได้ไหม อยู่ที่ใด เป็นอุปสรรคที่เกิดจากอคติ ภาพพจน์เดิมๆ หรือแนวทางที่เป็นทางการ มากเกินไปหรือไม่ จะขจัดอุปสรรคเหล่านี้ได้อย่างไร ถ้ากำจัดไปแล้วจะเกิดผลได้อย่างไร

๓ ทำให้ถูกต้อง เมื่อใดแนวทางที่ทำไว้ได้ผล เหมาะสมและถูกต้อง จะต้องทราบ ให้ได้เพื่อที่จะได้ปล่อยให้ดำเนินต่อไปโดยไม่ไปยุ่งหรือแก้ไขให้เสียการ จะต้องถามว่า สิ่งที่ทำอยู่ได้ผลเพียงไร จะต้องเพิ่มเติมแก้ไขปรับปรุงหรือไม่ คนอื่นคิดอย่างไร หากปรับปรุง จะทำให้มูลค่าหรือคุณค่าเพิ่มขึ้นหรือไม่ ควรปล่อยไว้โดยไม่ไปยุ่งวายอีกหรือไม่

๔ ประเมินคุณค่าของความคิดหรือแนวปฏิบัติให้ได้ แนวคิดหรือแนวปฏิบัตินั้นๆ มุ่งหวังจะให้ได้ผลอะไร สามารถทำได้ตามความคาดหวังที่ตั้งไว้หรือไม่ มีข้อดีอะไรบ้าง มีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผลและได้ผลที่คงเส้นคงวา เป็นที่น่าเชื่อถือได้หรือไม่

๕ ประเมินความขัดแย้ง หากศึกษาความขัดแย้งในความคิดและแนวปฏิบัติ เราจะได้ผลแง่บวกที่ควรปรับปรุง หรือพัฒนาเพิ่มเติมได้เสมอ จึงควรถามว่า อะไรที่ดูแล้วยังไม่ลงตัวนัก สิ่งเหล่านั้นก่อให้เกิดผลตรงกันข้ามกับที่ตั้งใจไว้หรือไม่ ผลดังกล่าวสำคัญและมีผลกระทบ

๖ ระวังความขัดแย้ง ป่อยครั้งผู้ที่เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นที่ขัดแย้ง หรือไม่พึงพอใจ ในบทบาทของตน จึงควรถามในประเด็นดังนี้ มีความขัดแย้งบ้างหรือไม่ ขัดแย้งเรื่องอะไร เกี่ยวกับความคิด ประเด็น และความรู้สึกนึกคิดเรื่องอะไรบ้าง ใครคือกลุ่มคนหลักที่มีความขัดแย้ง จะต่อรอง หรือหาทางให้ทำงานร่วมกันได้อย่างไร ทำอย่างไรจึงจะเกิดทางออกที่ต่างคนต่างได้รับประโยชน์ Win-Win Solution

ในสัปดาห์ต่อไป จะได้นำเสนอเครื่องมือในการเรียนรู้เพื่อกระบวนการคิดอื่นๆ ให้พิจารณา